

V Ljubljani, 15. septembra 1919.

SVOBODA

DRUŽINSKI LIST.

VSEBINA:

1. Etbin Kristan: V megli. — 2. Ivan Molek: Čez reko. — 3. Vera Kesler-Albrechtova: Naša jesen. — 4. K. D.: Leonardo da Vinci. — 5. —on—: Husitske vojske. — 6. Pregled. — 7. Društveni vestnik „Svoboda“.

Letnik I.

Štev. 9.

Last in založba delavskega izobraževalnega društva „Svoboda“.

Tiska Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

„Svoboda“, družinski list, je glasilo delavskega izobraževalnega društva „Svobode“ v Ljubljani.

Izhaja dne 15. vsakega meseca.

Naročnina znaša letno 12 K. Člani društva dobe list brezplačno.

Upravništvo lista je v Ljubljani Šelenburgova ulica št. 6/II, kamor naj se pošilja naročnino. Sprejema se tudi oglase, katerim se določi cena po dogovoru.

Uredništvo lista je: Fr. Albrecht, Ljubljana, Sodna ulica 5/IV, kamor naj se pošiljajo vsi rokopisi.

Navodila podružnicam:

Pristopnina k „Svobodi“ znaša 50 h. Podružnice dobé do 1. februarja posebne pristopne izjave, ki jih mora vsak pristopivši član izpolniti, podružnice pa jih potem s pristopnino vred pri mesečnem obračunu pošljejo v Ljubljano.

Članarina znaša K 1.—. 10 h ostane podružnici, 90 h pa je poslati v Ljubljano. Zato pa dobé člani društveni družinski list zastonj.

Članarino naj se pobere vsak mesec obenem z oddajo družinskega lista in sicer za naprej, ker zaostalim ali nerednim članom ne bomo oddajali lista.

Obračun je poslati redno do 15. vsakega meseca tajništvu delavskega izobraževalnega društva „Svobode“ v Ljubljani, Šelenburgova ulica št. 6, II. nadstropje.

Denar pa je pošiljati pod naslovom: Konzumno društvo za Ljubljano in okolico (K. Rakovec), Ljubljana, — Sp. Šiška, Kolodvorska ulica 56.

Podružnice naj po možnosti ustanavljajo knjižnice, čitalnice, vrše predavanja, sestanke, izlete itd. Ustanavljajo naj pevske, godbene, dramatične, telovadne in druge odseke. Sploh naj skrbé za izobrazbo svojih članov ter goje počteno, trezno družabno življenje. Društvene prostore naj si poiščejo v zasebnih prostorih, da člani niso primorani posedati v gostilnah ter zapravljati denar. Za vsa pojasnila se je obračati na tajništvo „Svobode“. Želje glede predavanj je sporočiti vsaj 14 dni pred predavanjem.

Tajništvo „Svobode“ opozarja vse podružnice, da je prve in druge številke družinskega lista nekaj več natisnjene. To zato, da lahko vsakemu novó pristopivšemu članu ponudijo tudi prvo in drugo številko, seveda morajo pobrati članarino tudi za januar in februar nazaj. — Obračune za januar in februar rabimo nujno; poslati jih je tedaj **tako** tajništvu.

Redno do 10. vsakega meseca naj pošiljajo podružnice kratka poročila o svojih priredbah in o svojem društvenem delovanju tajništvu „Svobode“ v Ljubljani, Šelenburgova ulica 6/II.

Odgovorni urednik Fran Albrecht.

ETBIN KRISTAN:

V megli.*)

Iskra pod pepelom ugašava,
v kleti lučka žalostno brli.
Bolna je mladostnih upov slava —
srce bije — čuta v njem več ni.

Las prameni padajo na čelo,
izpod njega dvoje zre oči;
prazno je za čelom misli selo,
v zenicah svetlobe žarke ni.

Na hrbet je padlo težko breme,
ki stoleten znosil ga je čas;
sivo, mračno venomer je vreme,
duši sredi julija je mraz.

Kaj je solnce? Kaj je jasnost dneva?
V redkih urah komaj bled spomin
v gosti megli včasih še odseva
iz pozabljenih temnih davniñ.

Kakor zgodba čudna, nemogoča,
ki jo v sanje vtihotaplja noč,
pade včasih v srce kaplja vroča
in zbudila bi se rada moč.

Ali kot nad grobom težka skala
tlači dušo enomerni dan;
vsaka sila trdno je zaspala,
davno mečev več ne išče dlan.

Ura dela vedno je navita,
stisnjen je v pravila ves moj svet;
včerajšnja je kupica izpita,
nov dan ponovi današnjost spet.

* Iz majske številke ameriškega »Proletarca«. (Op. ur.)

Kot drevo živim brez svoje volje,
veje zvija veter in vihar,
tuje dela mojega je polje,
sam si hoje ne ravnam nikdar.

Misel mučno včas le sprašuje,
je li res živela kdaj mladost,
ki bodočnost v zlatih nadah snuje
in veruje v solnce in krepost?

Je li to srce res kdaj čutilo
in iskalo v hrepenenju slast?
Je li bolno, radostno ljubilo,
je li v njem rojila živa strast?

Nič spominov nima konj v rudniku —
kaj poseča mene pravljic svet?
Kaj na mrzlem, golem ledeniku
vara dušo neresnični cvet?

Prsi tlači v takih sanjah mora
dušo pa poseča star nemir,
ki ne blaži ga ne mrak ne zora,
ker odprt mu vekomaj je vir.

Tesen je vsakdanjega življenja
enolični, ječi slični krog;
in v zadušnih prsih ni hotenja,
v tabrnaku muk umrl je Bog.

Trnje stare kože več ne bode,
rdeči žar razbeljenih peči
čutim kakor hlad tekoče vode,
solze ne poznajo mi oči.

Vseokrog se sučejo kolesa
in grozečo pesem kač pojo;
para sika, škripljejo peresa,
pekla sile v zraku se vijo.

Izza strojev, v vsakem temnem kotu
smrt zahrbtna nočindan preži,
kraljici preti in žuga trotu
delavcu iz mraka se reži.

Kratka je od tlake pot do groba,
zdravih udov silo stare hip,
slutenj polna je ogromna soba,
človek v njej je le premičen kip.

Srce ve, a' nikdar ne trepeče,
brez strahote zanj je bol in smrt;
skoz nevarnost vso telo se kreče
kot da je tovarna cveten vrt.

Gladko žitja jezero je širno,
kjer vihar se davno je izhrul,
voda tiha in površje mirno,
dolgo nihče ni šumenja čul.

Le na dnu je nekaj nepokojno
kakor živec, zdražen vekomaj.
Jezero je temno, neprosojno,
skriva v njem lahko se strašen zmaj.

Kaj vznemirja dušo neboječo?
Skriva li neznan se v srcu strah?
Je li nada zašla v željo spečo?
Kakšno tajnost krije časa prah?

Kot po davno izgubljenem rajju
žalovanje včasih trosi san:
hrepenenje po neznanem kraju
brez obljube včasih pita dan.

Če pogledam brate si enake,
v vseh očeh podoben vidim mrak.
Kdo razrešil bi uganke take?
Kdo ve več? Oj, kdo pokaže znak?

IVAN MOLEK:

Čez reko.*)

Osebe:

Duševid,
Gorečnik,
Vrelokrv,
Trpec,
Svitana,
Bistrogled.

Pozorišče: Breg velike reke. V ozadju pusta ravnina s cesto, ki drži v hribe, pokrite z goščavo. Onkraj reke krasna scenerija, izgublajoča se v nejasnih obrisih. Trije moški različne starosti in postave in mlada ženska sede, oziroma leže na bregu in se razgovarjajo.

*) Iz majske številke ameriškega »Proletarca«. (Op. ur.)

Duševid: Dovolj je pričkanja. Bodimo na jasnem: Ali smo vsi zato, da pridemo čez reko na drugo stran, kjer je boljši kraj in kjer se nam obeta lepša bodočnost?

Ostali štirje: Smo.

Duševid: Dobro. V tem smo edini. Cilj nam je skupen. Zdaj pa je vprašanje: Kako pridemo čez vodo? — Mislimo dobro in govorimo stvarno. Manj teorij, manj predsodkov in več poznavanja faktov je treba.

Gorečnik: Moja teorija je, da prebredemo vodo. Vi ste jo izmerili, pa pravite, da nam seže čez glavo; premerili ste tudi daljavo in trdite, da bi ne mogli držati sape toliko časa, da bi prehodili dno struge. Vašim kalkulacijam verjamem ali pa ne.

Duševid: Tukaj je matematičen dokaz. Številke. Deset čevljev od brega te že zalije voda. Do drugega brega je natančno pol milje. Vse je izračunano do tisočink in sekund. Zakaj bi premlevali to reč?

Trpec (leži ves čas na hrbtu s sklenjenima rokama pod glavo): Oh, številke! Moje oči so že solzne in rdeče od vaših števil. Pustimo številke! Kaj praviš, Svitana?

Svitana: Le vi računajte. Voda je tako mirna, čista in bajna kakor zrcalo, kot nebo. Občudujem to reko.

Gorečnik: Tvoja definicija, Duševid, že drži do gotove meje. Moje stališče je, da ni struga povsod enaka. V vodi so hribi in doline kakor na suhem. To so suha fakta.

Vrelokrv (naglo): To so fraze! Khm!

Gorečnik (jezno): Časi so preresni za zabavljanje. Pa ti povej kaj pametnejšega, Vrelokrv.

Vrelokrv: Sem že povedal. Vse vaše gobezdanje, lamentiranje in natezanje o kakovosti struge in globočini vode je plesnjiva češplja. Moj predlog je bil in ostane, da se dobro zaletimo in preskočimo reko. To je edina rešitev. Khm!

Trpec? Ali si zrela za skok, Svitana? Kaj misliš?

Svitana: Gledam in se čudim. Toliko vode na enem mestu še nisem videla v svojem življenju. Odkod prihaja in kam gre?

Gorečnik: Da, da — vprašanje še ni rešeno: Čemu je pravzaprav ta reka tukaj?

Duševid: Stupidnost! To ne spada sem. Bodimo stvarni. Vrelokrva predlog je skrajno nepraktičen, celo fantastičen, dasiravno zelo idealističen in o izvedljivosti te ideje si pridržim svoje dvome. Dandanes moramo biti zelo previdni, kajti vsaka povlastica ima že svoj politični program in platformo.

Vrelokrv: Frazarstvo! Jaz hočem, da smo še danes na oni strani reke in vsaka druga metoda pomeni, da se prehod zavleče za nedoločeno dobo. Zakaj toliko govorjenja? — Delajmo, delajmo, khm!

Trpec: Ne prenaaglite se, bratje, ne prenaaglite! Moje noge so trudne in moje oči vas še komaj vidijo. Počasi, tovarši! Kar ne bo danes, bo

jutri. Moje mnenje je, da počakamo tukaj na bregu toliko časa, dokler voda ne vpade in izgine. Ali ni tako prav, Svitana?

Duševid: Ti si tudi velik idealist, Trpec. Z drugimi besedami se to pravi, da naj čakamo tukaj tritisoč let. Ali bomo?

Vrelokrv: Nikdar, nikdar! —

Svitana: Ne, ne, voda ne sme izginiti. Tako krasna voda! Zdi se mi, da bi bil zločin, če jo skalimo s svojimi nevrednimi nogami. Ali bi ne bilo dobro, bratje, če bi hodili po bregu do izvirka, in tam jo obidemo brez vseh težav?

Duševid: Haha, kako idealistično! Ženska čustva so neprekosljiva.

Vrelokrv: Kako frazasto!

Gorečnik: Hodila boš do smrti.

Trpec: Oj, na pot pa ne, samo hoditi ne!

Svitana (se obrne proti cesti in strmi v daljavo): Kaj bi bila tista črna pika na cesti tik gozda?

Vsi se ozrejo.

Trpec: Muha je.

Gorečnik: Ne, muha ni; nekaj večjega bo. Vrabec je.

Vrelokrv: Kakšne oči pa imata? Še več kot vrabec je. Telica je. Vidim, kako opleta z repom. Sem se bliža.

Duševid (gleda napeto nekaj hipov): Muha — vrabec — telica! Kako se motite. Jaz pa natančno vidim, da je človek; s palico maha okrog sebe, pa ne z repom. Tu je dokaz, da je zemlja okrogla.

Bistrogled (se počasi približa): Zdravi, tovarši!

Duševid: Pozdravljen. Odkod prihajaš in kaj nam prinašaš?

Bistrogled: Prihajam iz tujine, grem v tujino in prinašam vam najlepše želje.

Duševid: To je dobro. — Glej, bavimo se s težkim problemom. Pred nami je reka. Na tej strani je puščava in boj, na drugi strani pa blagostanje in mir. Ali ta nesrečna masa zelene vode ns drži tukaj in zdaj ne vemo, kako bi prišli čez. Pet nas je in vsakdo ima svoje ideje. Prvi pravi, da prebredimo vodo, drugi, da počakamo, dokler voda ne uplahne, tretji, da preskočimo reko in naša tovarišica Svitana je mnenja, da bi hodili do izvirka in prišli po suhem na drugo stran. Ali imaš morda ti kakšno pametno sugestijo?

Bistrogled: Hm, pet vas je, naštel si pa le štiri ideje.

Duševid: Da; moja malenkost se še ni odločila, kaj bi bilo pravzaprav najbolje. Glasoval pa bom za najpametnejši predlog.

Gorečnik (migne proti Duševidu): On samo zabavlja čez druge, sam pa ne da niti fige od sebe.

Vrelokrv: On razdira, kar drugi zidamo. Po domače bi mu rekli salonski anarhist.

Trpec: Tovariš tujec, kaj je dobro za glavobol? In kaj za trudne noge? Glavobol je kakor vojna. Morda je preddoba demokracije. Kaj se ti zdi, Svitana?

Svitana: Ne vem; to prepuščam vam. Oj, kako čarobna je ta vodna gladina pred nami! Grehota bi bila, če jo skalimo.

Bistrogled: Vaš voz je res čudovit. Dovolite mi, da vam pomagam s skromnim nasvetom. Ali vam ni še nič prišlo na misel plavanje?

Vseh pet se spogleda.

Duševid: Plavanje? Kaj je to?

Bistrogled: To je tako. (Demonstrira z rokama.)

Vrelokrv (naglo): Humbug! Že davno smo zavrgli utopije. Khm!

Trpec: Prenaporno delo, prijatelj, trudapolno delo. Človek si utruja mišice in živci trpe. To ni dobro.

Bistrogled: A tako? Kaj pa čoln?

Vseh pet: Čo-o-o-o-oln?

Bistrogled: Da, čoln. To je večja škatlja iz lesa ali bičevja in zasmoljena, da ne pušča vode. Vsedete se noter, primete za veslo, pa vas ponese na drugo stran reke. Lahka reč. V desetih minutah ste čez.

Gorečnik (ga gleda sumljivo): Kdo pa ste vi?

Vrelokrv: To diši po starinah. Ali naj gremo nazaj v stari vek?

Duševid: Ideja ni preslaba z materijalističnega stališča. Zgodovina nas uči, da se gotove periode ponavljajo; razlika je le, da se ponavljajo v drugi obliki z ozirom na sodobne razmere. Kdo more trditi, da se ne bi tudi čoln prilagodil našim modernim potrebam?

Trpec: Ah, tesati čoln — plesti čoln — smoliti čoln in nazadnje še veslati, to so težave, tovariši! Fizični napor, napetost mišic, razburjanje živcev. Ali se izplača? Kaj praviš Svitana?

Svitana (gleda zaljubljeno v reko): Nič ne bom rekla. To so vaše stvari. Jaz bi najrajša poletela na krilih vetrčka preko te divne vodne mase.

Gorečnik: Nehaj, nehaj s svojimi plityimi argumenti, ki diše po kompromisih, kakor berač po česnu. Ali bomo zdaj hodili po krivih potih nazadnjakov, ki tešejo in smolijo čolne? Odgovori!

Vrelokrv: Nazadnjakov, naših tiranov, ki so nas vse življenje priklepali na skale v gorah, da smo še le danes po trudapolnih potih prišli do reke? — Dol s čolni!

Duševid: Dovolite, da vam pojasnim stvar z znanstveno-filozofičnega stališča naših učiteljev, katerih principe vsaj priznavamo, da so sredstva za dosego našega cilja — — —

Vrelokrv: Ne, ne! Dovolj je!

Bistrogled: Oprostite, tovariš, ne vem, ne razumem, ne morem uganiti, kaj je pravzaprav med vami, ali zdi se mi in sami ste rekli, da bi šli radi čez reko.

Vsi: Tako je. To je naš cilj.

Bistrogled (gleda nekaj hipov pazno med bližnje vrbe na bregu): Glejte! Tam je čoln; nov je še. Vesla so notri. Čudno, da ga niste prej opazili. Kar odvežite ga, potegnite bliže, poskakajte vanj, primite za vesla in vprašanje bo rešeno. (Vse gledajo nekaj trenutkov pod vrbe v bližini, kjer se je lahko zibal na vodi tik brega čoln, privezan k vrbi.)

Vrelokrv (se hitro obrne): Protestiram! —

Duševid: Zakaj?

Gorečnik: Logično je, da je bil čoln prej tukaj, kakor mi in iz tega fakta sklepam, da izgleda vsa stvar kakor zvito nastavljena past, ako že ni — kolosalna zarota.

Bistrogled: Čoln je tukaj. Tesati vam ga ni treba, niti smoliti. Z majhnim naporom in z malo potrpežljivosti se lahko prepeljete preko reke.

Trpec: Čoln je treba odvezati, potegniti semkaj, vanj zlesti in za vesla je treba prijeti. To so težke fizične naloge v življenju mukotrpnega človeka. Potrди, Svitana!

Svitana: Bojim se čolna; bojim se za reko. Te kristalnočiste in misteriozne vode se ne smemo dotakniti. Greh je.

Duševid: Pravite, da sem idealist, kaj ste pa vi? Ali ni pravilno, če sprejmemo formulo resnih mislecev, ki se glasi, da rodi vsako zlo nekaj dobrega za bodočnost? Rekli ste, da je čoln zlo. Zakaj? Ali zato, ker so ga drugi iznašli, preden smo se mi narodili? Bedasto! Da nimamo od hoje krvavih nog, se moramo zahvaliti podkovanim čevljem, ki tudi niso naša iznajdba. Kar nam je služilo, da smo mogli priti do reke, nam sme po vsej pravici služiti, da pridemo tudi čez reko. Čoln je na tej strani. Prosim vas, tovariši, poslužimo se ga!

Gorečnik: Izneveril si se našim svetim načelom, Duševid. Sram te bodi!

Vrelokrv: Izdajalec si in zarotnik! Khm!

Bistrogled (skoči v vrbno goščavo, odveže čoln, skoči vanj in ga privesla do ostalih): Tu ga imate! Drugega vam ni treba, kakor da se skobacate vanj in primete za vesla. Čemu toliko prerekanja?

Duševid: Hvala, ker se toliko trudiš, dobri tujec. Toda svet je nehvaležen.

Gorečnik (mrzlo): Naša rešitev je odvisna od dela nas samih. Odklanjamо filantropijo in simpatije.

Vrelokrv: V meni že vre kri. Kaj vse to pomeni? Odkod se je priklatil ta človek in čemu nam je nastavlil čoln pod nos? Predlagam, da ga vržemo v reko, pa bo mir.

Svitana (prestrašena): Ne, ne, v vodo ne!

Bistrogled (plašno): Dobro vam želim, a vi mi grozite, da me vržete v vodo. Zakaj? Ali niste ljudje? — Če vam ni prav, se vsedem v čoln in odveslam sam na ono stran.

Duševid: Počakajte! Vsi pojdemo.

Vrelokrv: Jaz že ne! — V čolnu ne!

Gorečnik: Jaz tudi ne. Ostanem pri svojem sklepu.

Duševid: Eno koncesijo imam. Čoln je zdaj siv. Pobarvajmo ga zeleno. Morda vama ne bo potem tako zopern.

Gorečnik: Čoln je čoln. Na prozorne reforme ne damo nič. Barva je krparija.

Vrelokrv: Dol s krparijo!

Duševid: Dam vam še eno koncesijo, ki je absolutno zadnja. Navrtajmo tri luknje na čolnu. To ni več krparija.

Gorečnik: Devet lukenj! Tri na vsakem boku in tri velike na dnu.

Vrelokrv: Pri najboljši volji bi se zadovoljil s tem, da izbijemo čolnu dno in pustimo vesla na bregu.

Trpec: Oh, zakaj toliko dela in truda z vrtanjem lukenj in z izbijanjem dna, zakaj? Nepotrebno zapravljanje eneržije, kajne, Svitana?

Svitana: Zdi se mi, da sanjam, oj sanjam . . .

Duševid: Imposibilizem, strašne so tvoje žrtve! — Tukaj se ločijo naša trnjeva pota. Zdravo, tovariši!

Gorečnik: Tako pa ne gre. Glasovali še nismo. Inteligentni smo in nekoliko parlamentarizma je še v naših srcih. Tudi demokratično je. Brez formalnosti glasovanja ostanejo zaključki le na jeziku in papirju.

Vrelokrv: Naj bo, dasiravno sovražim tudi to formalnost. Ali si ti tudi za glasovanje, Trpec?

Trpec: Naj bo, čeprav je tudi govorjenje ali dviganje roke že nepotreben napor. Ali boš glasovala, Svitana?

Svitana: Jaz sem nevtralna. Glasovala ne bom.

Gorečnik: Dobro. Jaz sem za čoln kvečjemu z devetimi luknjami.

Vrelokrv: Jaz pa pod pogojem, da se izbije dno.

Trpec: Jaz sem sploh proti čolnu in proti vsemu.

Duševid: Umaknem svojo koncesijo iz dobrih, tehniških razlogov in sem za čoln v celoti in popolnosti, kakršen je.

Gorečnik: Soglasja in večine ni. Kaj bo zdaj?

Trpec: Nič ne bo. Na bregu ostanemo. Čemu bi se ubijali? Vode bo enkrat konec in tedaj pojdemo na drugo stran brez truda in skrbi.

Duševid (se naglo ozre): Kje je čoln? — (Vsi se ozro in čolna res ni več. Izginil je, kakor da ga je požrla široka reka.)

Bistrogled (malomarno sedeč v bližini): Odplul je svojo pot po vodi. Čoln noče čakati, da bi se vam zljubilo končati prepir. (Vstane.) Jaz pa grem nazaj, odkoder sem prišel. Ako srečam koga, ki bi šel v vašo smer, mu povem, kaj sem doživel. (Odide po cesti proti gozdu in petorica gleda za njim.)

Svitana: Kako je majhen! Ena sama črna pika ga je.

Gorečnik: Zdaj smo tam, kjer smo bili.

Duševid: Da! Zlata priložnost je šla mimo nas in vi ste se ji rogali in jo brenili od sebe. Tako je.

Vrelokrv: Utopija! Črno, umetno kamoflagirano nazadnjaštvo je bilo, ki nas je hotelo spraviti s pota pravega napredka. Mi gremo naprej! Khm!

Gorečnik: Da, naprej po načrtani poti.

Duševid: Za čolnom grem in ko ga dohitim doli ob bregu, se vrnem. Nisem še obupal nad svetom. Da ste mi zdravi! (Odhiti.)

V r e l o k r v: Hitro, dokler se ne vrne — bedak! . . . Čez reko! (Se zakadi z brega in štrbukne v globočino. Visoko pljuske voda, se zapeni in zavalovi proti bregu.)

G o r e č n i k: Ha, živel, dobri tovariš! — Izbral si je mojo pot. Hitro, da ga dohitim! (Priviha si hlačnici in rokave na suknji ter stopi počasi v vodo, katero gazi s širokimi koraki, z desno pa tišči usta in nos. Ko se skrije gláva pod vodo, se hkratu pokažeta obe roki na površju, ali v naslednjem hipu izgineta, na mestu se pa narede ozki kolobarji, ki se širijo in širijo, dokler se ne razbijejo ob peščenem bregu. Nato je vse tiho in mirno.)

T r p e c (še vedno ležeč in podpirajoč si glavo z rokama): Šli so bedaki — — naj jih vrag nosi! Midva pa ostaneva tukaj in počakava, kajne, draga moja Svitana.

S v i t a n a (strmi v reko s široko odprtimi očmi): Oh, kako se peni voda! Reka je jezna. Oh, zakaj smo jo razžalili? — —

Odprava privatnega lastništva ni tako nova praksa, kakor pravijo razni kapitalisti, ki mislijo, da je šele Lenin vpeljal tako rutino. Pred civilno vojno je bilo v Ameriki suženjstvo priznано. Lastninska pravica do sužnjev je bila odpravljena brez odškodnine; konfiscirala se je. Sužnjedržci so smatrali to pravico za enako sveto, kakor so dandanašnjim trustom njih tovarne in kupčije svete. Kdo bi danes dejal, da je bilo v suženjstvu kaj svetega.

VERA KESLER-ALBRECHTOVA:

Naša jesen.

Kaj naj pojem, da ne bo mi tožba,
kam naj gledam, da ne bom jokala?
Že rmené gozdovi na pobočju,
zadnje astre še krasijo vrte,
v Brdih, kjer je grozdje dozorelo,
tujec letos nam obral je trte.

Tam v Parizu dolgo rešetajo
— menda se preveč nam ne obeta —,
za Celovec kri smo prelivali,
tujcu je ostala Gospa Sveta.
Naša deca bosa v Trstu hodi,
kmalu matere ne bo umela,
pod zastavo tujo oče plove . . .
Kda' bo lakota še mater vzela?

Kaj naj pojem, da ne bo mi tožba,
ko je v nas vse ena sama rana?
Gine naša deca v láških šolah,
ginejo nam ribiči v Kvarneru,
na Goriškem ginejo nam bratje,
ginejo na Krasu, v Korotanu.

Kaj naj pojem, da ne bo mi tožba,
kam naj gledam, da ne bom jokala?
O, saj bodo kmalu gozdi rdeči,
ves svet ena sama rdeča rana,
v zadnjem solncu vsa ožgana,
vsa razpaljena, vsa izsesana —
po Pravici, po Svobodi bo kričala...

K. D.

Leonardo da Vinci.

(Ob štiristoletnici njegove smrti.)

Letošnje pomlad je preteklo štiristo let, kar je v gradu Cloux, nedaleč od mesta Amboise v francoski pokrajini Touraini izdihnil svojo silno dušo eden najogromnejših duševnih velikanov vseh časov in narodov -- Leonardo da Vinci. Z njegovim imenom je neločljivo združen cel venec bajk, ki ga ovijajo, kot zagrinja bršljanova odeja star, plemenit kip v zapuščenem parku. Saj ni čuda! Svoje sodobnike je za toliko prekašal in nadkriljeval, da je krog njegove osebnosti, ki se je razvila do prej nepoznanih višin, vsklila bujna mitologija, ki brezuspešno skuša rešiti uganko njegovega življenja in delovanja. Kajti ta mož je v resnici ena sama, velika zagonetka, nerazrešljiva in obdana z mistično temo. Od njegovih mnogih del se je ohranil le mal odlomek, samo drobcji so še, ki potrjujejo slave prekipevajoča pričevanja sodobnikov. Malokateri veleum je bil predmet tolikih raziskavanj in globokih tolmačenj, malokdaj so si mnenja učenjakov tako nasprotovala in malokdaj so bila vsa razglabljanja tako brezuspešna. Kot vse, kar je velikega na svetu, tako zagrinja tudi Leonardovo bitje neprodirna zavesa, ki jo bo težko kdaj dvigniti.

Leonardo je bil rojen l. 1452. kot plod svobodne in vroče ljubezni. Njegov oče, premožni florentiski notar Piero da Vinci je spoznal v vasi Vinci, na pobočju gore Monte Albano, kmetsko dekletko Katarino, vzljubi!a sta se in povila mu je sina Leonarda. Mladost je preživel na očetovem domu. Odtod je štirinajstleten, vendar nenavadno razborit za svoja leta, prišel v uk k slavnemu kiparju in slikarju Verrochio. V delavnici tega finočutnega in samosvojega umetnika je dobil prve in odločilne umetniške impulze. Tu se je brž pokazala vsa njegova velika genijalna sila. Pripo-

veduje se, da je skoro prekosil svojega mojstra v slikarstvu, tako da je le-ta slikanje popolnoma opustil in se posvetil odslej izključno le kiparstvu. Ostal je dolgo pri svojem učitelju, končno sta njegov nemirni značaj in častiželjnost ter silna želja, udejstvovati se, le zmagala. Preobloženega z naročili vsake vrste ga vidimo kot ljubljenca slavnega Medičejca, Lorenca Veličastnega. Tedanji namestnik milanski, Lodovico il Moro, iz rodu Sforza, vsemogočni tiran tega cvetočega mesta, ki je zavidal Florenco, središče vseh umetnosti, ga je skušal pridobiti zase. To se mu je posrečilo; od tedaj je ostal Leonardo nad dvajset let v njegovi službi, vendar je bil že spočetka krog njegovih zmožnosti tako širen, da ne vemo zatrdno, ali je vstopil kot slikar, stavbenik ali inženier v vojvodovo službo. Iz te dobe je malone vse, kar se je ohranilo Leonardovih del. Pozneje se je pričelo potovanje širom Italije, nekaj časa je bil celo vojni inženier vojvode Cezarja Borgia. Končno ga je pregovoril francoski kralj Franc I, ki ga je že dolgo časa spoštoval in visoko cenil, da je zapustil domovino, ki mu je bila nemila mačeha, in se preselil na Francosko. Kot bivališče mu je ponudil kralj grad Cloux ob Loiri v enem najlepših delov Francije, v solnčni Touraini. Tu je Leonardo v družbi zvestega prijatelja preživel svoja zadnja tri leta v miru in tihoti, daleč od ljudi in njih šuma, živeč le svojim študijam in umetnosti. 2. maja 1519 je zatisnil svoje globoke oči. Kronist Vasari poroča, da je izdihnil v naročju kralja, ki je prihitel k njegovi smrtni postelji. Njegov pogreb je bil sijajen in veličasten, kakoršnega je bil določil v svoji oporoki. Vse svoje življenje je ljubil mogočnost in lepoto, cenil sijaj in blesk; tako je tudi odšel.

Težko je določiti, kdo je v Leonardu večji, umetnik ali znanstvenik, kajti v obeh smereh je dosegel nenavadno višino. Kot umetnika ga šteje zgodovina med največje svoje sinove. In vendar je njegovo delo, ki ga dandanes še hranimo, nadvse neznatno. Posebno mnogo najbrž sploh ni ustvaril, pa še ostalo je zasledovala izredno kruta usoda in ugonobila malone vse. Ohranjenih je sicer lepo število slik, ki nosijo njegovo ime, roda če so vsa ta dela res njegova, bo ostalo najbrž za vedno velika uganka.

Leonardovo ime znači pričetek novega razdobja v zgodovini umetnosti. Saj je bil on prvi, ki je slikal res živa bitja, prvi, ki je vdihnil svojim delom sveži dih življeja, podal gibanje in luč in prozorno ozračje. Z bogastvom svojega znanja, ki si ga je pridobil z neverjetno potrpežljivim in globokoumnim opazovanjem, je oplodil celo generacijo umetnikov in ji vtisnil pečat svoje izrazite osebe. Zato ni čuda, če so ga imenovali prvega in največjega umetnika sveta, kajti po svojih zmožnostih je prekašal vse tedanje in dosegel vse poznejše umetnike, po zaslugah, ki si jih je pridobil za razvoj umetnosti, posebno slikarske, pa presega nedvomno vse stare umetnike in pretežno večino novejših.

Dvoje velikih del je, ki ga sami delata nesmrtnega. Kdo ne pozna njegove »Zadnje večerje«, tega nesmrtnega veledela, ki je postalo vzgled

in vzor brez števila posnemalcev? V tem delu so združene vse vrline Leonardove umetnosti: sijajna kompozicija, iskrena naravnost situacije, mojstrska tehnika in najpopolnejše obvladani svetlobni problem. Ta ogromni umotvor na steni obednice starega milanskega samostana je slikal s takim svetim ognjem, kakor da opravlja svečeniško službo. Pripovedujejo, da je cele dneve presedel na odru pred tem svojim ljubljnim delom, ne da bi prijel za čopič, da se je on, slavni mojster, tresel razburjenosti, ko je slikal glavo Kristovo. Hotel je ustvariti nekaj ogromnega, nezaslišanega, še neznanega, stremel je za posledjim izrazom, ki je še dosegljiv človeški moči. Poročila sodobnikov in neštetilne sočasne kopije soglasno izpričujejo, da se mu je to posrečilo. Od slike same nam je ostala namreč komaj senca. Kot da se je usoda zarotila zoper njegov genij, je zadevala Leonardovo največje delo neprekinjena vrsta zlih nezgod. Na vlažnem zidu so bleščeče oljnate barve obledele in domala izginile, omejenost samostanskih stanovalcev je poškodovala steno, na katero je veliki Leonardo nanesel misterij svoje globoke notranjosti, nesposobni restauratorji so uničili ostanke, katerim so stoletja prizanesla in za Napoleonskih vojn je služila obednica, kjer se slika nahaja, vojakom za hlev in skedenj. Francoski vojaki so bili to, kot so bili Gaskonski strelci, ki so tristo let prej uničili Leonardu model za grandiozni spomenik vojvode Sforza, prvo njegovo delo, kjer je razvil vse svoje sile in za katero je žrtvoval več let dela. Te tragike umetnik ni mogel nikoli prav preboleti. Usoda ga je preganjala ves čas življenja, da, še po smrti. Po čudnem naključju se je slika na nasprotni steni iste dvorane, neznatno delo neznatnega slikarja ohranila v svoji prvotni svežosti malone nedotaknjena do naših časov. Ironija usode!

Drugo, najbolj znano delo Leonardovo je portret Gioconde, žene florentinskega plemiča, znan navadno pod imenom Monna Lisa. O sliki, ki jo je umetnik slikal nad štiri leta, je fantazija ustvarila nebroj pripovedk, ki naj raztolmačijo in pojasnijo zagonetni in neumljivi nam nasmeh lepe mlade žee. Leonardo je imel navado, da je ljudi, ki jih je slikal, skušal razvedriti s tem, da je v svojem ateljeju imel vselej godce, pevce in pripovedovalce, ki so imeli nalogo, da portretiranca ohranijo pri dobri volji. Isto se pripoveduje tudi v tem slučaju. Gotovo je, da je ta slika eden onih najvažnejših mejnikov, ki značijo dolgo pot zgodovine slikarstva. V globino človeške duše pred njim ni nihče tako drzno posegel, ta slika je takorekoč pričetek nove dobe v umetnosti, dobe v kateri poleg telesa tudi duša stopi na plan.

Merežkovski je v svoji znani, nadvse veličastni apoteozi Leonarda, najvzvišenejšem slavospevu morda, ki ga je bil kdaj kak umetnik deležen, skušal prodreti v globočino brezdanjih oči smehlajajoče se Monne Lise. Skoro se mi zdi, zaman. Mislim, da v to tajnost ne bo nikdar prodrlo radovedno človeško oko. Slika tvori eno najdragocenejših privlačnosti pariškega Louvra, odkoder je bila par let pred vojno ukradena, a so jo našli pozneje spet v Italiji.

Od drugih ohranjenih del omenim le toli posnemano in nikdar doseženo »Lepo Féronko« in znamenito »Madonno v duplini«. Ohranjenih je še precejšnje število drugih slik in nebroj skic in risb. Njegova dela so ga stavila kot vzgled in vzor vseh poznejših slikarjev. Sam Rafael je prejel od Leonarda obilo bogatih impulzov.

Tak je bil Leonardo-umetnik, a nič manjši ni bil znanstvenik in raziskovalec. »Pomočnik in tolmač narave« je bil njegov častni priimek, zaslužil ga je povsem. Bil ni samo večš stavbenik in globokoumen umetniški teoretik, — napisal je zanimivo in še danes zelo poučno knjigo »Traktat o slikarstvu«, — temveč tudi samostojno ustvarjajoč inženjer-učenjak, kemik in fizik, naravoslovec in matematik. Posebno to je zaradi njenih tesnih stikov s filozofijo gojil s prav posebno vnemo in priporočal njen študij svojim učencem. Njegova doba je bila sploh izredno naklonjena geometriji, katero so celo smatrali za izvor in temelj vseh upodobljajočih umetnosti. Malokdo za njim, nihče sodobnikov ni združil v eni osebi toliko vsestranskih zmožnosti, tolikega spoznanja. Prodril je v globine narave, kot le malokateri, zaslužil je njene tajnosti, ki so se šele za naših dni odprle strmečim očem in s proroškim duhom in nevgnano podjetnostjo je nadomestil vso nedostatnost pripomočkov, katere mu je mogel nuditi njegov čas. Za stoletja je prehitel svjo dobo in ji odprl pogled v daljne bodočnosti, ki jih je sam slutil in veroval vanje.

Vestno in vztrajno je študiral tičji let in zaslužil je v svojem iznajditeljskem duhu princip letala. Zasnoval in zgradil je zračno ladjo s krmilom, v varnost letalčevo je zgradil padalo; vendar sreče z letalom ni imel. Kot povsod drugod, ga je tudi tu doletela vrsta razočaranj. Zanimalo ga je vprašanje parnega stroja, iznašel je tlakomer, pečal se je s problemom ladijskega vijaka. Gradil je silne jezove in prekope, risal načrte za predore, snoval velike projekte o namakanju nerodovitnih pokrajin, uporabljal je že prenosljive ladijske mostove. Velezanimiv je njegov načrt idealnega mesta, s strogo preračunjenim uličnim sistemom, ki bi ustrezalo vsem prometnim in higijeničnim zahtevam.

V službi milanskega samodržca je začel graditi trdnjave, stavil okope in nasipe, vlival topove, ki jih je bil sam izpopolnil in izgotavljal različne, doslej nepoznane bojne priprave in pripomočke. Pri tem je izumil bojno orožje, ki je nekak prednik tistega strašnega stroja, ki je odločil svetovno vojno, namreč tank. Sam piše o ti svoji iznajdbi v pismu sledeče: »... Napraviti znam tudi varne in nepoškodljivo krite vozove, ki s svojimi topovi zamorejo vdreti v sredo med sovražne vrste, in ki zapode najmočnejša kr-dela v beg, nakar pehota zlahka in brez ovire prodre naprej.« Razen tega pravi, da ume zgraditi čolne, ki vozijo pod vodo in neopaženo napadejo druge, tudi najmočnejše ladije in jih potope. Te tajnosti pa ni hotel razodeti, ker je poznal, kot pravi, »človeško hudobnost, ki bi jo izrabila v svoje zle namene«. Ta človek, ki je s tako hladnokrvnostjo konstruiral morilna orodja vsake vrste, je bil kljub temu plemenit človek in človekoljub.

Še več, celo živali je ljubil s svojo obsežno ljubeznijo in pogostoma je zahajal na trg in kupoval ptice in druge živali zato, da jim je odprl kletko in vrnil prostost. V nekem svojem spisu imenuje vojno »nadvse živinsko blaznost«. V tem smislu je bil tudi eden redkih pacifistov tedanjega nemirnega časa.

Znani zgodovinar Vasari ga imenuje »zares čudovitega in božanskega«. In res je bil Leonardo pravi sin renesanse, dobe najbrutalnejšega nasilja in najčistejšega človečanstva, presnavljanja in spajanja starega sveta z novim. Bil je živa slika onega velikega vzora svojega časa, slika popolnega človeka, ki je gospodar in mojster narave; bil je otrok svoje dobe, a jo je prekašal.

Daleč od domovine je po nemirnem, dela in razočaranj polnem življenju umrl star 67 let. Pripovedujejo, da mu je francoski kralj zatisnil oči; kralj kralju umetnikov. Njegov zvesti prijatelj in učenec, ki je preživel z mojstrom zadnja leta njegovega življenja, Francesco Melzi, piše v pismu, s katerim je sporočil bratoma Leonardovo smrt: »Vsakdo trpko občuti bolečino, ki jo záda smrt takega moža, karšnega narava ni zmožna več ustvariti.

— on —:

Husitske vojske.

16. avgusta t. l. je minulo 500 let, kar je umrl češki kralj Vaclav IV. Njegov smrtni dan lahko računamo za začetek husitskih vojsk. Husitske vojske so bile za češki narod velikega pomena, saj ne značijo le narodnega in kulturnega, ampak tudi socialni napredek.

Po silovitem vladarju Karlu IV. je prejel l. 1378. nemško in češko krono slabi in neizkušeni Vaclav, ki ni mogel vzdržati v tako veliki državi vladarske avtoritete (ugleda, vpliva) v rokah, posebno ker so mu nasprotovali vsi knezi, plemstvo in duhovščina. Venomer se je prepiral in bojeval z njimi; ko se je postavil na njih stran tudi brat njegov, Sigmund, mu je moral prepustiti čez nekaj časa (1410. l.) nemško krono, sam je pa ostal še nadalje češki kralj. Bil je eden najpopularnejših tujerodnih čeških kraljev, ravno zato, ker je iskal v češkem ljudstvu nekako protitež proti revolti bogate gospode, nadškofa ter njihovih tovaršev in pristašev. Skrbel je za red v deželi, dajal je češkemu ljudstvu najširše privilegije in vzbujal s tem Čehom narodno zavednost. Gospoda ga je dvakrat vjela, odvedli so ga celo na Dunaj, a on ni nehal svojega dela.

V onem času je začel propovedovati po Češkem o Wiclifovih tezah Jan Hus. Med ljudstvom je bil vsled svojih naukov, svojih napadov proti rimskokatoliški cerkvi, ki so jo vladali v onem času trije papeži, in vsled zahteve po samostojnosti češke cerkve, zelo priljubljen. V razmeroma kratkem času si je pridobil skoro vse češko ljudstvo na svojo stran. Papež Ivan XXIII. ga je proklet in češki kralj ga je izgnal iz Prage. Leta 1414. so ga pozvali na cerkveni zbor v Kostnico, mu zagotovili popolno svobodo prihoda in odhoda, toda ker ni hotel preklicati svojega „krivo-

verstva“, so ga obsodili na smrt ter ga po stari katoliški navadi 6. julija 1415 sežgali na grmadi. 30. maja 1416 so storili isto z njegovim učencem in tovarišem Hijeronimom Praškim.

Husova smrt je med Čehi le podnetila sovraštvo do rimskokatoliške cerkve. Njegovi učenci so propovedovali dalje, gospoda se je začela deliti v Husite in privrženice rimskokatoliške cerkve, kralj Vaclav je bil brez moči in začetkoma tudi na strani Husitov. Ko mu je pa brat Sigmund zagrozil s križarsko vojno in z opustošenjem Češke in Moravske, je začel cincati, toda prepustiti je moral Husitom tri cerkve, kjer so lahko delili sv. obhajilo v podobi kruha in vina. V tem času so se Husiti tudi razdelili v umirjeneše Kalikstince ali Utrakviste, ki so zahtevali le delitev sv. obhajila v obojni podobi in svobodo božje besede in katerim je bilo znamenje vere kelih (calix) ter v Taborite, ki so zavrgli vse nebitvene cerkvene uredbe in zahtevali popoln socijalen preobrat v cerkvi.

Husiti so začeli izganjati tujo duhovščino iz cerkvá in jih nadomeščati s svojo. Shajali so se na gorah v takozvane „tabore“ in tu obravnavali svoje zadeve. Najvažnejši tabor se je vršil 22. julija 1419 na gori, ki so jo nazvali po sv. pismu. Na gori »Tabor« je zborovalo 42.000 oseb. Ta dan je bil narodni praznik. Vsi prisotni so bili le bratje in sestre, razlike stanu sploh niso poznali; opoldne so si razdelili jedila, ki so jih prinesli s seboj enakomerno, nič ni bilo mojega in nič tvojega. Tu so se pobratili, sklenili zavezo na življenje in smrt. (Zanimivo je tu to, da so zbrali med seboj pred odhodom denar za odškodnino onim, katerih polja so ta dan pohodili.)

Pričeli so se tudi oboroževati. Njih vojskovodja je bil na obe oči slepi Jan Žižka iz Trocnova. Ta je izumil Husitom veliko novih bojnih strojev, uvedel med Husite najstrožjo disciplino in pozneje med bitkami uredil popolnoma novo formacijo čet.

Papež Martin V. je miril, se pogajal, opominjal, grozil, preklinjal. Toda vse ni prav nič pomagalo. Husiti so delali nepretrgoma. Ko so šli nekoč s procesijo po Pragi in prišli do mestne hiše, so se jim mestni svetovalci iz oken posmehovali in nekdo je celo vrgel kamen na duhovnika, nosečega kelih. Husiti so se razjarili, vdrli v mestno hišo in vrgli mestne svetovalce iz oken na ulico. Ta dogodek je kralja Vaclava tako razburil, da ga je zadel mrtvoud, za katerim je čez nekaj dni umrl.

Njegov naslednik bi moral biti brat njegov Sigmund. Toda Husiti ga niso priznali, češ, da je tujerodec, da je kriv Husove smrti, da je bil do slej vedno sovražnik naroda češkega itd. in hoteli so imeti ali domačega kralja ali pa republiko, katero so si tudi uredili v novoustanovljenem mestu Taboru. Sigmund je sicer imenoval za češko kraljico ženo pokojnega Vaclava, Zofijo, toda upor se je širil. Husiti so razruševali cerkve, samostane, izganjali so duhovnike in menihe. Vendar složni niso bili. V narodu so nastale tri stranke: katoliki — kraljevi pristaši in kakor že omenjeno Kalikstinci in Taboriti. Zadnji dve stranki ste pa bili proti zunanjemu sovražniku vedno edini. Taboriti so imeli najboljše voditelje,

med drugimi Nikolaja iz Husinca in Žižko. Husiti so se venomer zbirali v taborih, se oboroževali in pripravljali na boj. Prvi krvavi spopadi so se pojavili meseca novembra 1419. leta za tabora v Pragi. Leta 1420. se je osnovala husitska vlada v Taboru. Med vsem tem so se pa posvetovali kralj Sigmund in nemški knezi o boju proti Husitom na zboru v Vratislavi tri mesece. Sklenili so končno razglasiti proti Čehom križarsko vojno. Papež je to potrdil z bullo: „Omnium plasmatoris domini“ (1. marca 1420. v Florenci), kjer kliče ves krščanski svet v boj za „spokorjenje Wiklifovcev, Husitov in drugih nevernikov“. Vojska se je začela zbirati na obeh straneh. Med Čehi je stopilo na stran naroda skoro vse plemstvo (manifest z dne 20. aprila 1420). Sigmund je začel oblegati Prago, od katere je imel v posesti le kraljevski grad. Žižka, ki je Prago branil, je povedel del vojske na goro Vitkov (po njem Žižkov imenovano) in tam porazil 15. julija mnogo močnejšo Sigmundovo armado. Pogajanja, ki so se potem zopet začela, niso uspela, enako tudi ni uspelo obleganje Prage. Žižka je s Taboriti zapustil Prago in na potu pobil pri Vvšehradu (nov. 1420) še enkrat Sigmunda. Ta je bil sedaj brez ugleda in prihodnje leto ni imel več v posesti ne enega češkega mesta.

Husiti so šli v svoji organizaciji še dalje. Odtrgali so se popolnoma od Rima in niso priznavali ničesar drugega kot sveto pismo, v kojem so videli izraz božje besede. Stremeli so po neodvisni narodni cerkvi. V Taboru so si izvolili svojega škofa. — Razvila so se med njimi tudi socijalistična in komunistična načela, ki jih niso le oznanjevali, ampak tudi praktično uvedli in obdržali v Taboru in več drugih mestih. Taboriti so okoli leta 1420 učili, da ne sme biti na svetu nikakega kraljevanja, vladanja in podaništva, nobenih davkov in plačil — prenehati mora vsako siljenje od enega do drugega, kajti vsi ljudje morajo postati enakopravni bratje in sestre; in kakor tedaj v Taboru ni bilo nič m o j e g a n e t v o - j e g a ampak vsi so imeli vse s k u p n o, tako tudi mora ostati vse in vsem skupno in nihče ne bo smel imeti česa posebej; kdor bi imel kaj posebej, ta bo smrtno grešil. Dalje so zahtevali, da naj vlada ljudstvo samo, da naj se vso gospodo razlasti, razveljavijo naj se vse knežje pravice, in tudi sveto pismo se ima popraviti v odstavkih, kjer govori o podaništvu kraljem in gospodom, o davkih in dolžnostih. Pri vseh pogajanjih so poudarjali dejstvo, da ima duhovščina mnogo posvetnega blaga, ki po Kristusu ni dovoljeno in to se ji ima odvzeti. — Začeli so uvajati tudi že stalno vojsko. Delili so se v bojno in domačo občino. Prva je skrbela le za boj; druga pa za domače potrebe, za obrt in izdelovanje ter preskrbovanje bojne občine z vsem potrebnim. Civilni načelnik se je imenoval sprva „upravitelj“, pozneje „vladar“. Vrhovna vojaška oblast je pa bila v rokah „vojnega stotnika (hejtman)“. K verskemu boju se je pridružil tedaj tudi boj med aristokracijo in demokracijo, ki se je bil na Češkem že od začetka. Fevdalni interesi so privedli tudi plemstvo v boj.

(konec prih)

Noblovo nagrado švedske Akademije znanosti za literaturo je prejel letos — pri nas še malo znani — norveški pisatelj Knut Hamsun. Knut Hamsun je danes predstavitelj vrhunca norveškega romana v sedanjem stoletju in spominja v marsičem na Dostojevskega, tako v stilu kakor v nazorih. Prestavljajo ga mnogo. Znane so njegove knjige „Viktorija“ (eno od njegovih najstarejših in najsugestivnejših del), pretresljivi „Glad“, veličastni „Pan“, melanholično navdahnjeni „Misteriji“, „Poslednja radost“, „Zamolčko gode potnik“, in „Pod zvezdami jesenskega neba“, knjige, opisujoče življenje z bajnim slogom severnega človeka, ki se je peštaral med megli fjordov in ki vedno občuduje krasote severa, najsi so še tako monotone. — Noblova nagrada za letos je bila prvotno namenjena češkemu pisatelju Otokarju Březini. —on—

Romain Rollandova drama. Dvanajst let pred svetovno vojno je napisal znani pisatelj in apostel miru Romain Rolland dramo: „Prišel bo čas...“ Drama se godi za burske vojne v južnoafriški republiki. Na pozorišče pripelje pisatelj boj mladega naroda proti angleškemu imperijalizmu in militarizmu. toda v Angležih obtožuje vso evropsko civilizacijo, ki sloni na kultu moči. Prvotna izdaja drame ima posvetilo: „To delo ne obdolžuje gotovega evropskega naroda, obdolžuje pa vso Evropo. Poklanjam ga civilizaciji.“

Ali ni gledal pisatelj v bodočnost?

—st—

Splošne javne knjižnice v Čehoslovaški. Po statistiki, ki jo prinaša 12. številka „Kmena“, imajo na Češkem: univerzitetna knjižnica 350.000 zvezkov, praška muzejska knjižnica 270.000, mestni muzej v Brnu 150.000, praška mestna knjižnica 112.000, Premonstrantska knjižnica 110.000, olomuška študijska knjižnica 100.000, bratislavška (na Slovaškem) 90.000, Náprstková v Pragi 50.000, knjižnica „Poljedelskega sveta“ 40.000, litomyšlska 30.000, knjižnica zgodovinskega muzeja v Plznu 20.000 in libereška 15.000 zvezkov. — Društvene in javne knjižnice imajo še do 2.000.000 čeških in 500.000 nemških knjig. Od 6000 ljudskih knjižnic je bilo dostopnih vsakemu le 4451 (3885 čeških in 566 nemških) knjižnic in le 1260 jih je bilo vzdrževanih ali podpiranih od občin, oziroma drugih korporacij. Ena češka knjižnica je prišla na 1092 prebivalcev, ena nemška na 3000 prebivalcev. Na vsakih 100 Čehov pride 30 knjig, na vsakih 100 Nemcev 16. V žižkovskem in upickem okraju že leta 1910 ni bilo nobene občine brez knjižnice. Število knjižnic z več kot 500 zvezki je znašalo 216 čeških in 72 nemških. Praga ima 8 ljudskih knjižnic z 111.632 zvezki. Znanstvena dela v knjižnicah tvorijo le okoli 18 procentov. V petih letih je naraslo 43 proc. čeških in 15 proc. nemških knjižnic. Denarne podpore občin znašajo le okoli 0·21 proc. podpor. Moravska ima 1800 knjižnic. 780.000 knjig je čeških, 380.000 nemških. Na Slovaškem je glasom kataloga madžarskih knjižnic le 8 javnih knjižnic. Slovaki pa imajo sami nekaj manj kot 50 društvenih knjižnic.

Predležea statistika nam priča dovoij nazorno o kulturnem hotenju čehoslovaškega naroda. Ker ljubi Čeh predvsem dobro knjigo in mu je knjiga spremljevalka takorekoč od rojstva do groba, se ne moremo čuditi, da prekaša v kulturnem stanju vse slovanske in tudi mnoge druge večje narode. — Zanimivo dejstvo pa je, da nahajamo v čehoslovaških ljudskih knjižnicah razmeroma le malo znanstvenih knjig. K temu pojavu se povrnemo morda še v posebnem članku.

Enako statistiko kot je gornja, bi tudi pri nas v Jugoslaviji zelo potrebovali. Pouchna bi bila za nas Slovence, še bolj pa za Hrvate in Srbe, ker bi lahko primerjali naše kulturno stanje v tem oziru med seboj. Srbom so sicer knjižnice odnesli ali pa so se izgubile, lahko bi nam pa morda podali stanje knjižnic z leta 1914, oziroma 1912. Vsekakor bi bila taka statistika zelo zanimiva in poučna. Veliko tega, kar smo doslej zamudili, bi lahko vsaj deloma izpolnili, zato se je v kratkem nadejamo. —st—

Ljubljana. — V nedeljo, dne 24. t. m. se je vršil občni zbor naše izobraževalne organizacije »Svoboda«. Kakor pri vseh naših organizacijah, tako vidimo tudi pri »Svobodni« velik napredek og zadnjega občnega zbora, ki se je vršil 29. septembra 1918.

Prvikrat je bilo na občnem zboru »Svobode« zastopanih veliko število delegatov. Posebno nas je veselilo, da smo videli med nami veliko naših mladih sodrugov in sodružic. Koliko volje do dela so nam pokazale zelo živahne razprave, ki so trajale cel dan. Vsi delegatje so izrekli svoje trdno prepričanje, da nas bo prihodnji občni zbor naravnost presenetil.

Danes vemo, da leži šc trda, neizorana ledina pred nami. Toda nazadovanja se nikakor nimamo bati. Naš proletarijat čuti silno potrebo po izobrazbi. Čim več knjig po naših knjižnicah, čim več praktičnih šol po naših podružnicah, toliko bližje bomo našemu cilju.

Naj podamo poročilo o poteku zveznega občnega zbora:

Predsednik sodrug Dražil pozdravi vseh 42 navzočih sodrugov in sodružic. Zastopane so sledeče podružnice: Jesenice, Tržič, Zagorje, Trbovlje, Hrastnik, Zidani most, Radeče, Vrhovo, Celje, Maribor, Velenje in Ptuj niso mogle poslati delegatov, ker so se šele ustanovile. Vsekakor pa tudi to ohetajo skorajšnji napredek. Dalje se sodrug Dražil spominja umrlih članov, zlasti Ivana Cankarja, Ivana Demšarja, Maksa Koširja, Iv. Sajovca. Dalje poroča o razvoju podružnic in delovanju centralnega odbora.

Nato poda sodrug Vehovec tajniško poročilo o splošnem delovanju »Svobode«. Zveza šteje 2674 članov. Podružnic je dosedaj 15 ustanovljenih. Vse se krepko razvijajo. Podružnice prirejajo predavanja, diskuzije, uprizarjajo dramatične predstave. Opaža se, da imajo delavci veliko zanimanje za gledališke predstave. V Ljubljani je »Svoboda« uprizorila več delavskih predstav v dramskem gledališču. Vsakokrat je bilo gledališče popolnoma razprodano.

Politične šole so se ustanovile dosedaj v Ljubljani, na Jesenicah, v Trbovljah in Celju. Zlasti v Trbovljah je politična šola rodila že veliko uspehov.

Dalje poroča sodružica Rakovčeva o blagajničnem stanju: Dohodkov je bilo 47.023 K 49 vin., izdatkov je bilo 32.967 K 66 vin., prebitka 14.055 K 82 vin.

Za blagajniškim poročilom slede poročila delegatov podružnic. Iz Trbovelj poroča sodrug Klenovšek.

Po številu članstva je največja podružnica v Zagorju. Zastopata jo ss. Jelnikar in Farčnik.

Sodrug Brezovšek in Košič sta podala jasno sliko o delovanju celjske podružnice.

Iz Jesenic poda lepo in stvarno poročilo sodružica Brtoncelj.

Iz Hrastnika poda poročilo sodružica Tušek.

Gržič zastopa sodrug Bedina.

Sodrug Pičinin poroča iz Radeč.

Sodrug Kužnik iz Vrhova.

Sodrug Treven iz Ljubljane, delegat mladinske organizacije poroča o razvoju mladinske organizacije, ki jako lepo uspeva.

Sodružica Urbančeva omenja potrebo in zmisel za organizacijo med ženstvom, in govori o nalogah žene, da pripomore k skupnemu delovanju za osvobojenje.

Po poročilu delegatov se razvije debata, v katero posežejo ss. Kocmur, Bernot, Albrecht, Erjavec, Kristan, Martinčič, Brezovšek, Hladnik, Klenovšek, Kokalj. Debatiralo se je o temi, kako bi se kar najboljše vršilo izobraževalno delo po naših podružnicah, o protialkoholnem gibanju in enotne telcvadne obleke. Napravi naj se opravilnik, ki naj bo veljaven za vse podružnice. Tozadevna naloga se poveri novo izvoljenemu

odboru. — Sodrugi Erjavec stavi predlog, da naj se vrši občni zbor prihodnje leto. Predlog se sprejme. — Sodrugi Vehovec stavi predlog na strokovno komisijo glede mladinske organizacije. Se sprejme.

Po debati o poročilih in o predlogih predlaga sodrugi Erjavec, da se da odboru absolutorij, kar se sprejme.

Nato se je izvolil sledeči odbor: Predsednik: Dražil Stefan, prvi podpredsednik: Lelčaner Stefan, drugi podpredsednik: Urbanc Mici, tajnik: Vehovec Jakob, blagajničarka: Rakovec Krista. Odbor: Albrecht Fran, Brozovič Jurij, Erjavec Fran, Kukčij Ana, Štebi Alojzija, Hlebš Ivan, Kralj Ivan, Sluga Ivan, Klenovšek Jakob, Ule Anton. Kontrola: Kocmur Ivan, Svetek Fran, Jurčič Simon, Widmajer Sidonija, Bedina Ivan iz Tržiča, Hladnik Ivan z Jesenic, Košič Milan iz Celja, Tušek Pavla iz Hrastnika.

Po izvolitvi odbora predlaga sodrugi Dražil, da podružnice po svoji možnosti pripevajo za Cankarjev spomenik. — H koncu občnega zbora pozdravi sodrugi Prepeluh v imenu izvrševalnega odbora zborovanje in želi obilo uspeha v bodočem delovanju v naši tako važni izobraževalni organizaciji »Svobodi«.

Sodrugi, naprej!

Ljubljana. Na seji centralnega odbora »Svobode«, ki se je vršila dne 1. septembra t. l., se je sklenilo, da se objavi glavne sklepe odborovih sej vsak mesec v Društvenem vestniku »Svobode«. Tako bodo lahko vse podružnice poučene o delovanju centralnega odbora. Na drugi strani pa morajo tudi vse podružnice redno pošiljati vsak mesec svoja poročila. Le na ta način bomo lahko imeli celotni pregled o našem delovanju. Naloga centralnega odbora bo, da da inicijativo podružnicam, in po možnosti ustrezno zahtevam. Podružnice pa morajo izpolnjevati naloge centralnega odbora. Ob koncu leta bomo potem lahko s ponosom beležili svoje uspehe.

Na seji se je sprejel predlog s. Erjavca, po kojem centralni odbor prestane biti hkrati odbor ljubljanske podružnice »Svobode«. Zato naj se tudi v Ljubljani osnuje podružnica s posebnim odborom. Centralni odbor pa ima vrhovno vodstvo nad vsemi podružnicami. Decentralizacija dela pa naj se izpelje potom odsekov. Ti odseki bi bili sledeči:

- a) gospodarski odsek, ki skrbi za gospodarska in finančna vprašanja.
- b) politični odsek, ki naj skrbi za politično izobrazbo, vodi politične šole itd.
- c) knjižnični odsek skrbi za knjižnice in čitalnice pri posameznih podružnicah ter vodi vse tozadevno statistiko in pripravlja izdajanje knjig.
- d) dramatični odsek skrbi za razširjenje dramatičnih umetnosti.
- e) izobraževalni odsek skrbi za predavanja in predavatelje.
- f) glasbeni odsek vodi pevske zборе in godbe ter jih podpira z vsem potrebnim arhivom.
- g) športni odsek skrbi za razširjenje športa. Predlog je bil sprejet.

Natančni načrt teh odsekov se objavi po prihodnji seji.

Celje. Dne 2. avgusta je priredila podružnica veliko, lepo uspelo ljudsko veselico v hotelu Union v Celju. Na sporedu je bila deklamacija, burka v 1 dejanju »Gluh mora biti«, srečolov, godba in ples.

Akoravno so bili stroški za veselico zelo visoki, je imela podružnica še vedno dober gmoten uspeh.

Prva redna seja v mesecu avgustu se je vršila v četrtek, dne 7. avgusta. Na sporedu je bilo poročilo blagajnika o gmotnem uspehu veselice. Čistega dobička je bilo 2137 K.

10. avgusta se je odposlalo s. Brezovška in s. Marna k ustanovnem občnem zboru »Svobode« v Ptuj.

14. avgusta je bila druga redna seja v mesecu. Na dnevnem redu je bil med drugim tudi predlog, da se sprejme pod okrilje »Svobode« negometni klub celjski, kar se je pa iz tehničnih vzrokov odklonilo.

24. avgusta smo se udeležili z 2 delegatoma in 9 gosti Zvezinega občnega zbora v Ljubljani.

Martin Brezovšek.

Jesenice. — Podružnica »Svobode« na Jesenicah je priredila v nedejo dne 7. t. m. pešizlet skozi Mojstrano k Peričniku. Zbralo se nas je okoli 50 sodružic in sodrugov v bivši nemški šoli, od koder smo odkorakali ob pol 9. uri skozi Jesenice proti Hrušiči. Jutro je bilo krasno in obetal se nam je najlepši dan. Pot do Mojstrane, po desnem bregu Save, je bila zelo prijetna in kratkočasna. Okoli 11. ure smo dospeli v Mojstrano, kjer nas je čakala sodr. Zugwitzova, kateri smo bili poverili važno nalogo, preskrbeti posodo za kuhanje čaja. Pri dobrih ljudeh je dobila 1 pisker, 1 ponvo, 1 zajemalko in 1 »kozo«, katera je na tem izletu igrala zelo važno vlogo. Tako opremljeni z vsem potrebnim, smo se odpravili naprej po lepi bistriški dolini do slapa.

Ker nas je bila večina takih, kateri Peričnika, razen na razglednicah, še nikdar nismo videli, se nismo mogli nikakor nagledati slapa in romantične okolice, enega izmed biserov prirodne krasote, katerih je naša Slovenija tako polna. Žalibog, te krasote pre malo poznamo, ker se za nje sploh zelo malo zanimamo. Upajmo, da bode to sedaj drugače!

Vendar so bili z nami nezadovoljneži — naši želodci, kateri se s samim ogledovanjem prelepega Peričnika niso zadovoljili in so nas energično opominjali, da imajo tudi oni svoje pravice. Da smo tudi te nezadovoljneže potolažili, smo videli kmalu vsakega udeleženika z nemalim koščkom kruha, zraven pa še kaj drugega, kar si je pač kdo prinesel seboj.

Da je seveda tudi »koza« stopila v akcijo, je samo ob sebi umljivo. Napravili smo ogenj in kmalu smo videli, kako so romali naši izletniki s kozarci k »točišču«, kjer se je kuhalo in tožil izboren čaj, pristni kuhani Peričnik z limono. Ker je bil res dober, smo se ga privoščili kar po več kozarcev.

Tudi v blagajno podružnice se je nateklo nekaj Peričnika v obliki zneska okroglo 50 K, kot čisti izkupiček za čaj.

Tudi zaspeli smo, kar se nam pa ni ravno posebno posrečilo; bilo je z nami pre malo pevcev; odšlo jih je pač mnogo na svoje domove in se izleta niso mogli udeležiti.

Odč. Frevc nan je zaigrala nekaj lepih komadov na citre.

Prvi treti uri smo se odpravili na pot, nazaj proti Mojstrani, seveda tudi »koze« nismo pozabili, ter smo jo oddali s piskrom in kastrolo vred z najlepšo hvalo gospodinji.

Zeljezni konj nas je pripeljal iz Povjega na Jesenice in s tem se je zaključil naš lep upeh izlet. Razšli smo se z željo, da bi zopet kmalu napravila »Svoboda« kak podoben izlet, kar je odber, v kolikor bo čas dopuščal in če bode vreme ugodno, tudi obljubim.

Sodrugi in sodružice, kateri so prispevali na eden ali drug način k uspehu izleta: prisrčna vam hvala, vsem pa — na svidenje pri prihodnjem izletu! Ivan Hladnik.